

Saamelaiskäräjälakitoimikunnan esitys saamelaiskäräjälain muuttamiseksi

Lausuntopyynnön diaarinumero: VN 675/2018

Ihmisoikeusliiton lausunto

Ihmisoikeusliitto kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto saamelaiskäräjälakitoimikunnan esityksestä saamelaiskäräjälain muuttamiseksi. Lausuntopyyntö lähetettiin 18.6.2018 ja sille annettiin vastausaikaa normaalin ohjeistuksen mukainen kuusi viikkoa. Lausuntoajassa ei huomioitu Säädösvalmistelun kuulemisoppaan ohjetta pidentää lausuntoaikaa lomakaudella (kohta 1.9), mistä ilmaisemme huolestamme. Asiantuntijoiden lomien vuoksi lausunnon laatiminen annetussa aikataulussa oli mahdotonta. Pyydämme kuitenkin kunnioittavasti, että otatte huomioon lausunrossamme esittämämme näkökannat.

9 § Yhteistoiminta- ja neuvotteluelvoite

Yksi keskeisimmistä muutoksista esityksessä on nykyisen lain 9 § neuvotteluelvoitteen muuttaminen yhteistoiminta- ja neuvotteluelvoitteeksi. Lainkohdan muutoksilla pyritään toimeenpanemaan YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien julistusta ja erityisesti sen artiklaa 19:

Valtiot neuvottelevat vilpittömässä mielessä ja toimivat yhteistyössä kyseisten alkuperäiskansojen kanssa näiden omien edustuselinten kautta saadakseen niiden vapaan ja tietoon perustuvan ennakkosuostumuksen ennen kuin valtiot hyväksyvät ja panevat täytäntöön lainsäädännöllisiä tai hallinnollisia toimia, jotka voivat vaikuttaa alkuperäiskansoihin.

Vapaa ja tietoon perustuva ennakkosuostumus (free, prior and informed consent, FPIC) on yksi keskeisimmistä alkuperäiskansojen itsemääräämisoikeuden elementeistä. Nykyisen lain soveltamisessa on ollut suuria ongelmia. Esimerkiksi Tenojoen sopimusta käsitelleistä neuvotteluista oikeuskansleri antoi huomautuksen maa- ja metsätalousministeriölle. Oikeuskanslerin ratkaisun jälkeen oikeusministeriö laati yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa ohjemuistion neuvotteluelvoitteen toteuttamisesta, mitä pidämme tervetulleena. Toimikunnan laatima HE-luonnos ottaa huomioon muistion keskeisen sisällön. Esityksen 9 §:n uusi muotoilu johdattelee paremmin FPIC-periaatteen huomioivaan suuntaan, mutta sisältää edelleen puutteita ja jossain määrin jopa heikennyksiä.

9 § 1 mom. laajentaa neuvotteluelvoitteen koskemaan viranomaisten lisäksi ” muita julkisia hallintotehtäviä hoitavia”. Ihmisoikeusliitto pitää tätä muutosta tervetulleena, kun otetaan huomioon julkista valtaa käyttävien tahojen moninaisuus. Momentissa neuvotteluille asetetaan uutena tavoitteena ”pyrkimys yhteisymmärryksen ja suostumuksen saamiseksi”. Tämäkin on oikeansuuntainen muutos, mutta mikäli tarkoituksena on toteuttaa FPIC-periaatetta, se jää vajaaksi. ”Vapaa, tietoon perustuva ennakkosuostumus” olisi syytä saada lakitekstiin jossain muodossa. Nyt HE-luonnos sisältää kannatettavia ohjeita siitä, mitä yhteistoiminta- ja neuvotteluelvoite tarkoittaa käytännössä mm. saamelaiskäräjille tarjottavien tiedollisten resurssien ja asian käsittelymahdollisuuksien suhteen. Jotta nämä huomioitaisiin varmemmin toimenpiteitä suunniteltaessa ja laillisuusvalvonnassa, olisi oikea-aikaisuus ja tietoon perustuvuus syytä mainita myös lakitekstissä.

Lain 9 § 1 mom. on lisätty myös täsmennys, että neuvotteluelvoite ei koske väljästi ymmärrettynä ainoastaan saamelaisten asemaa koskevia toimenpiteitä vaan ”erityisesti saamelaisten kieleen ja kulttuuriin taikka heidän asemaansa ja oikeuksiinsa alkuperäiskansana vaikuttaville laajakantoisille tai merkittäville toimenpiteille”. Oikeuksien, kielen ja kulttuurin eksplisiittinen mainitseminen on positiivinen uudistus. Valitettavasti pykäläluonnoksen 3 mom. vesittää 1 mom. alkuperäiskansaoikeuksien potentiaalisia vahvistuksia. Momentissa todetaan, että neuvotteluelvoitteen piiriin kuuluvia toimenpiteitä suunniteltaessa ja toteutettaessa on:

pyrittävä huolehtimaan siitä, ettei saamelaisten oikeudelle harjoiteta kieltäytymistä, kulttuuriaan ja perinteisiä elinkeinojaan aiheutu huomattavaa haittaa ja että saamelaisten oikeuksia alkuperäiskansana voidaan turvata ja edistää.

Tässä 9 §:n 3 mom. sanamuodossa on kaksi ongelmallista muotoilua. Ensinnäkin luonnoksessa käytetty muotoilu ”pyrittävä huolehtimaan” ei aseta riittäviä velvoitteita. Toimenpiteiden suunnittelussa ja toteutuksessa ”on huolehdittava” eikä vain ”pyrittävä huolehtimaan”, ettei toimenpiteistä aiheudu liiallista haittaa. Toisena ongelmana on maininta haitan tasosta. ”Huomattavaa haittaa” on sanavalintana eri kuin esim. vesilain luvun 2 8 §:n ”vähäistä suurempaa haittaa” tai ympäristönsuojelulain (49 §) tai kaivoslain (50 §) ”olennaista heikennystä edellytyksiin” harjoittaa perinteisiä saamelaiselinkeinoja tai ylläpitää ja kehittää saamelaiskulttuuria. Lopullisessa hallituksen esityksessä tulisi avata mitä ”huomattava haitta” tarkoittaa ja miten se suhteutuu muun lainsäädännön vastaviin kieltoihin. Ihmisoikeusliiton näkemyksen mukaan haitan aiheuttamisen kiellon tulee olla tasoltaan vähintään ympäristönsuojelulain ja kaivoslain tasoinen.

9 § 2 mom. uusi vaatimus, että neuvotteluista on laadittava pöytäkirja, on Ihmisoikeusliiton mielestä tärkeä lisäys. Pöytäkirja varmistaa, että molemmat osapuolet katsovat käytävien keskustelujen tai muun yhteistoiminnan olevan 9 § mukaisia neuvotteluita. Pöytäkirjaan kirjataan yhteisymmärryksen ja/tai suostumuksen keskeiset osat. Mikäli yhteisymmärrykseen ei päästä, tuo pöytäkirja esiin miltä osin ja millä perusteilla osapuolet ovat erimielisiä. Tämä lisää päätöksenteon läpinäkyvyyttä ja parantaa edustuksellisten elinten mahdollisuutta tehdä tietoon perustuvia päätöksiä.

20 § Vaalilautakunta ja 26 § Oikaisulautakunta vaaliluetteloottamasta ja siitä poistamista koskevissa asioissa.

YK:n Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan kansainvälisen yleissopimuksen toimeenpanoa valvova rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea on kahdessa viimeisimmässä loppupäätelmässään (2017, kohta 15; 2012, kohta 12) korostanut saamelaisten itsemääräämisoikeutta sen määrittelyssä, kenellä on äänioikeus saamelaiskäräjien vaalissa. Ehdotetut laajennukset vaalilautakunnan kokoonpanoon (20§) tukevat tätä tavoitetta. Luonnoksen mukaan oikaisulautakunnan nimeäisi oikeusministeriö (26 §). Tätä ei voida pitää itsemääräämisoikeutta kunnioittavana. Oikaisulautakunnan suppea, neljähenkinen kokoonpano korostaa puheenjohtajan valtaa suhteettomasti. Oikaisulautakunnassa tulisi olla pariton määrä jäseniä ja jäseniä tulisi olla vähintään viisi.